

Dejan Durić

ŽUDNJA DRUGOGA I JOUISSANCE DRUGOGA. O JEDNOM PSIHOANALITIČKOM ASPEKTU ROMANA TITO DORČIĆ VJENCESLAVA NOVAKA

Dejan Durić, Filozofski fakultet, Rijeka, izvorni znanstveni članak

UDK 821.163.42.09 Novak, V.-31

Tito Dorčić (1906) *Vjenceslava Novaka* pretežno je u hrvatskoj književnoj kritici te povijesti bio negativno vrednovan. Zamjeralo mu se pretjerano podilaženje prirodnoznanstvenim konceptima i tezama te svođenje pojedinca na čistu biologističku, odnosno nasljednu i determinističku osnovu. Rad pak nastoji pokazati kako bi jedna od mogućih interpretacija romana mogla biti u psihoanalitičkom ključu. Na taj bi se način pokušalo sagledati mjesto pojedinca i njegova sebstva kako unutar obitelji tako i unutar klase te samoga društva, a s obzirom na problematiziranje žudnje (*Drugoga*). Novakov roman vrlo slikovito ilustrira jedan zatvoren patrijarhat s kraja devetnaestoga stoljeća te različite i često vrlo složene klasne odnose i antagonizme koji se upravo ukrštavaju preko pojedinca. Međutim, djelo također svjedoči kako pojedinca nikako ne možemo sagledati samo kao rezultat društvenih čimbenika, nego treba uzeti u obzir i unutrašnji psihički konflikt te nesvjesne pobude samoga individuuma.

Ključne riječi: *žudnja Drugoga; jouissance; obitelj; klasni odnosi; zavist*

1. Uvodna razmatranja – u kontekstu realizma i prirodnoznanstvenih teorija

Tito Dorčić, posljednji roman *Vjenceslava Novaka* objavljen 1906. godine, pretežno je u hrvatskoj književnoj kritici te historiografiji bio negativno vrednovan, a mahom mu se zamjeralo pretjerano podilaženje prirodnoznanstvenim konceptima i tezama te svođenje pojedinca na čistu biologističku osnovu.¹ Barac je tako Novaku prigovorio da je sve idejne segmente romana podredio neuvjerljivom te nekritičkom podređivanju

¹ Iz romana se također može iščitati kako je Titov talent za ribolov rezultat genetskoga nasljeđa, odnosno određene biološke predodređenosti koja se iz generacije u generaciju prenosi kako u njegovoj obitelji tako i u samoj ribarskoj hordi koja čini jedan, gotovo poseban društveni sloj. Stoga se roman poigrava konceptima

darwinističkim premisama (vidi Barac 1951: 17). Frangeš pak autoru zamjera kulturološki anakrono viđenje prema kojemu pojedinac rođen u ribarskom okruženju može, unatoč svoj muc i trudu, ostati samo ribar. Također smatra kako je pisca omela pretjerana nenaklonost prema trci za birokratskim uspjehom te znanstveno neutemeljena bojazan da Hrvatskoj prijete hiperprodukcija inteligencije (vidi Živančević i Frangeš 1975: 431). Na sličnome je tragu i Nemeć koji drži da je *građa podređena jednom aktualnom prirodno-znanstvenom konceptu: dokazivanju čovjekove biološke determiniranosti* (Nemeć 1999: 233) te da su zbog toga *krajnje ideološke implikacije teze zastupane u romanu* Tito Dorčić *zapravo problematične i kose se s dotadašnjim Novakovim stvaralaštvom, a u krajnjoj liniji i s njegovim dokazanim humanizmom: ovdje se, naime, kroz ideju da svatko treba da ostane u zanimanju svojih otaca zapravo zastupa svojevrsni društveni status quo i negira ideja progressa, demokratičnosti i ravnopravnosti* (isto: 234). Šicel romanu također implicitno zamjera odveć izraženo podilaženje tezi te određenu tendencioznost: *Pod utjecajem modernih znanstvenih teorija, Darwina u prvom redu, Novak postavlja tezu kako svako odalečivanje od vlastita korijena, sredine iz koje potječe, mora završiti kobno* (Šicel 2005: 211). Prosperov Novak navodi kako razmatrani roman zauzima iznimno mjesto u autorovu opusu, ali niti jednom ne objašnjava niti ne argumentira u čemu se sastoji spomenuta iznimnost da bi se u nastavku nadovezao na darvinističku tezu romana te zaključio da je *fiksiranost društva kako je vidi Novak bila u potpunom neskladu s unutrašnjom gibljivošću toga istoga svijeta* (Novak 2003: 259).

Iz kratkoga pregleda najznačajnijih pogleda na Novakov roman zaključujemo kako su se određena mišljenja o njemu reproducirala tijekom posljednjih pedesetak godina, mahom se bazirajući na prirodoznanstvenim poticajima pisanju romana, odnosno lamarkizmu i darvinizmu. Činjenica je kako roman ipak nije doživio veću pažnju jer, bez obzira na njegovu umjetničku (ne)kvalitetu, posrijedi je iznimno zanimljivo djelo koje je otvoreno za višestruke analize te interpretacije, od kojih prirodoznanstvena može biti samo jedna u nizu.

Jedna od mogućih interpretacija romana svakako bi mogla biti u psihoanalitičkom ključu te sagledavanju mjesta pojedinca i njegova sebstva kako unutar obitelji tako i unutar klase i samoga društva, a s obzirom na problematiziranje žudnje (*Drugoga*) te *jouissance* *Drugoga*. Termin **sebstvo** ključni je termin psihoanalitičke teorije, a Kohut smatra kako ga treba razlikovati od *ida*, *ega* i *superega*, kao i pojmova **ličnost** te **identitet**. Prema njegovu mišljenju, *id*, *ego* i *superego* tako predstavljaju psihički aparat, a *ličnost* i *identitet* termini su koji nisu dio psihoanalitičke teorije.² *Sebstvo* pak predstavlja *sadržaj mentalnoga aparata, (odnosno) strukturu unutar njega, (...) no ono nije njegov sastavni dio, tj. nije jedno od njegovih pokretačkih snaga pomoću kojih djeluje* (Kohut 1990: X).

filogeneze i ontogeneze pa jedinka – Tito Dorčić – tijekom svog odrastanja u malome razvija osobine koje je njegova ribarska horda razvijala tijekom stoljeća te se prilagođavala uvjetima života i okoline.

² Kohut smatra kako *ličnost* i *identitet* pripadaju *drugom teorijskom okviru koji je više u skladu s opažanjima društvenih ponašanja i s opisima (pred)svjesnog iskustva pojedinca u njegovom uzajamnom djelovanju s drugima, a manje se otkriva opažanjima dubinske psihologije* (Kohut 1990: X).

Navodni Novakov izrazi ti biologizam u izravnom je proturječju s psihoanalitičkom postavkom kako suodnos društvenog, odnosno kulturnog i psihičkog stvara antagonizme pa ćemo u razradi nastojati pokazati kako je Tito Dorčić uvelike uvjetovan upravo svojim kulturnim okruženjem. U daljnjem razmatranju također vrlo poticajnim može biti i tumačenje odnosa pojedinca i društva psihoanalitičara Erika Eriksona, koji je držao kako *kultura i povijest daju život umu, kao medij kojim se bezobličan biološki potencijal može preoblikovati u neupitan ljudski život* (Mitchell i Black 1995: 144)³ jer je *psiha pojedinca oblikovana zahtjevima, vrijednostima i senzibilitetom konkretnoga kulturnog konteksta, a kulturne i povijesne promjene su uvjetovane pojedincima koji se bore da nađu značenje i kontinuitet u vlastitim životima* (isto: 143), pri čemu također ne smijemo zaboraviti nesusvesne težnje i pobude individuuma. Uostalom, posrijedi je roman realističke poetike koji nastoji na *ravnoteži socijalnoga, psihološkoga i intelektualnoga sadržaja temeljiti izgradnju realističkoga karaktera* (Flaker 1986: 157).

Tita Dorčića možemo sagledati kao roman lika jer djelo vrši portretiranje i seciranje karakterne strukture naslovnoga subjekta s obzirom na njegove psihološke, društvene i intelektualne osobine. O tome svjedoči sam naslov koji nosi ime glavnoga subjekta, što sugerira kako on zauzima središnje mjesto u narativnom univerzumu kao jak subjekt. Posrijedi je i roman o odrastanju jer prati Tita Dorčića na putu sazrijevanja – od njegova rođenja pa do tragične smrti. Navedene dvije kategorizacije se ne isključuju, nego međusobno isprepliću te nadopunjuju. Djelo nastoji voditi računa o psihološkim i genetskim predispozicijama subjekta kao i karakteristikama društvenoga okruženja u koje je uronjen te njihovom međusobnom isprepletanju i konfrontiranju. Stoga roman ima strogo linearno-progresivnu naraciju jer pratimo jedan životni put od začetka pa do samoga kraja. Roman se sastoji od niza manjih narativnih, događajnih cjelina koje u konačnici čine cjelinu djela. Događajne cjeline, odnosno njih devet, kronološki su posložene i prate životne etape subjekta: rođenje i rano djetinjstvo provedeno u ribarenju u Senju, osnovna škola, gimnazija, studiranje u Beču, zaposlenje u Senju i otkaz, zaposlenje u V., brak s Reginom i zaposlenje u P., nevina optužba Jovana Dulapića i Titova krivica, povratak u Senj, ludilo i smrt. Ovakav je strogo linearni raspored bio nužan jer putem njega pratimo razvoj i gradaciju u samome subjektu te način na koji se mijenja u kontekstu promjena egzistencijalne situacije i okruženja, ali uvijek u odnosu na vlastitu psihološku strukturu. Tito Dorčić se od sretnoga djeteta, zbog odluke i želja drugih, pretvara u ogorčenoga odrasloga čovjeka koji skončava u nasilju, alkoholu, drogi, ludilu te naposljetku smrti. Svaka od razmatranih etapa, svojevrsnih manjih i zaokruženih pripovjednih cjelina, predstavlja daljnju stepenicu razvoja Titova karaktera pa se izmjenom narativnih segmenata i on sam sve više mijenja i osvjetljava, odnosno sjenča, čime gradacija u naraciji odgovara gradaciji karaktera.

Isključivu linearnost donekle razbijaju funkcionalno iskorištene analepse koje, kao svojevrsne retrospekcije, objašnjavaju događaje koji su prethodili vremenu radnje romana – povijest obitelji Dorčić kao i Titove majke Lucije. Na taj se način detaljnije

³ Sve u radu korištene engleske izvornike na hrvatski jezik je preveo autor članka.

ocrtava društvena i povijesna pozadina Titova porijekla, što doprinosi jačanju društvenih motivacija. U dodatku navedenome, pripovjedač u romanu je neprisutan i nepristran, gotovo realistički impersonalan i heterodijegetski pripovjedač te je fokalizacija nulta. Tehnika kojima se služi kako bi psihologizirao subjekte je mahom psihonaracija, dakle pripovjedačevim glasom se iznose zapažanja o psihičkim manifestacijama subjekta, a one su često popraćene i njegovim komentarima, što dodatno nastoji ostaviti dojam realističke objektivnosti i svojevrsnoga pogleda odozgo.

Za realistički roman karakteristične su čvrste uzročno-posljedične društveno-psihološke motivacije koje moraju biti postavljene na samome početku djela kako bi se mogla uvjerljivo pratiti netom spomenuta gradacija (vidi Flaker 1986: 154). U Novakovu romanu postoje dva ključna trenutka, neposredno vezana uz Titovo rođenje, koja sugeriraju vjerojatno negativan ishod priče te postavljaju motivacijski sustav na noge. Prvo Malčika Klarička, koje je sudjelovala u svim gradskim krštenjima, vjenčanjima i sprovodima, razglašava kako Titova raskošna oprava na krštenju nikako ne odgovara staleškoj pripadnosti njegovih roditelja ribara, što se u praznovjernim sredinama smatralo lošim znakom. Neposredno nakon toga na proslavi slijedi govor ribara Kuzme koji kaže kako će Tito naslijediti ribarski zanat svoga oca Andrije. Otac se, na iznenađenje svih, usprotivi tome, smatrajući kako će njegov sin postati činovnik i time učiniti korak naprijed na staleškoj ljestvici. U navedenim se situacijama jasno naznačava motivacija za daljnji razvoj naracije jer se sugerira problematizacija staleškoga prekoračivanja, izlaska iz prirodnoga habitusa te utjecaja roditeljskih težnji i sistema odgoja na obrazovanje sebe i djeteta. Prizor na krštenju korespondira sa sličnim prizorom u *Posljednjim Stipančićima*. U oba slučaja se događaj krštenja izjalovljuje: u prvom zbog Kuzmine navodne uvrede te Andrijina protestiranja protiv Titova ribarskoga usmjerenja, a u drugom zbog Winterove uvrede. U oba primjera događaji su također izvedeni u maniri koja je iznad staleških mogućnosti djetetovih roditelja.

Stoga biologističke, prirodoznanstvene i determinističke sile, koje sam spomenuo, ipak nisu dovoljne kako bismo sagledali subjekta Tita Dorčića u cjelini pa treba uvesti i psihološku komponentu. Tito Dorčić, koliko god da je rezultat ukrštavanja triju tenovskih područja – nasljednih čimbenika, okruženja te oblika odgoja i socijalizacije, ipak se otkriva i kao karakter koji se ostvaruje kroz ukrštavanje nesvjesnih pobuda te društvenog stratuma – kako okruženja tako i oblika socijalizacije.

2. Psihoanalitički i socijalni aspekti odnosa između oca i sina u Novakovu romanu

Ključni obiteljski kompleks u psihoanalizi od Freuda naovamo svakako je edipacija. Tijekom razrješenja Edipova kompleksa objektna zaposjedanja bivaju zamijenjena nizom identifikacija s roditeljima, a dijete se odriče Edipova kompleksa pod prijetnjom kastracije. Očev ili roditeljski autoritet biva introjiciran u dijete čineći jezgru superega, koji utjelovljuje očinski zakon te zabranjuje incest, a *poistovjećenje teži tome da se vlastito Ja oblikuje slično onom drugom, uzeto kao "uzor"* (Freud 1986b: 229). Libidni su porivi tijekom kompleksa dijelom deseksualizirani i sublimirani, a dijelom su inhibirani

te promijenjeni u afektivne impulse. Kasnija potiskivanja nastaju kao rezultat djelovanja superega koji je formiran u trenutku raspada kompleksa.⁴ Time se sukobljavaju psihičke, intrasubjektivne karakteristike pojedinca te društvene silnice koje predstavlja otac.⁵

Međutim, pitanje položaja obitelji u društvu te njezino značenje za stasavanje individuuma i njegov kasniji odnos prema društvenim silnicama, kako ga je skicirao Freud, vrlo je složeno područje u kontekstu kojega se javljaju neslaganja i u samoj psihoanalitičkoj teoriji. S obzirom na zacrtani primat koji obitelj ima u društvu, ali i tendencije i trendove koji pokazuju kako njezina bitna uloga integratora pojedinca u društveno-simbolički sustav sve više slabi, odnosno nestaje nauštrb narcističkih i individualističkih pobuda, mijenjali su se i teorijski pravci njezina sagledavanja (vidi Adorno i Horkheimer 1980; Benjamin 1995; Lasch 1986). Krenut ćemo od Adornova i Horkheimerova te Frommova razmatranja obitelji te se nadovezati na lakanovska poimanja jer je, kako i Dews navodi, rani Lacan činio određenu historizaciju obitelji, odnosno nije je, kao u kasnijoj fazi poput Freuda, još uvijek smatrao univerzalnom i ahistorijskom tvorevinom (vidi Dews 1995: 53), pozivajući se na univerzalnost incestnih zabrana.

Adorno i Horkheimer smatraju kako je obitelj, unatoč neprestanom isticanju njezine prirodne komponente, jer je utemeljena na načelu srodstva⁶, krvi te afektivnih odnosa među članovima, ipak društvena tvorevina iz vrlo jednostavnoga razloga – uvijek je društveno posredovana (vidi Adorno i Horkheimer 1980: 124). Autori nastoje naglasiti posredničku funkciju obitelji. Ako je obitelj sastavni dio društva, takozvana najmanja ćelija i jedna kotačić u njegovoj mašineriji, onda očito mora biti sinkronizirana s djelovanjem cijeloga sustava te biti onim čimbenikom koji će raditi na postizanju stabilnosti cjeline, u čemu vide vezu s Freudovim postavkama o obitelji kao *društveno određenom mjestu na kojem se izgrađuje struktura ličnosti* (isto: 127). Iz navedenoga razloga obitelj postaje svojevrsni posrednik između individuuma i njegovih psihičkih karakteristika te društvenih silnica na način da nameće pojedincu, putem odgoja i obrazovanja, poželjnije društvene zahtjeve, kao što nastoji suzbiti i svako ponašanje koje

⁴ Iz razmatranja nastanka i razvoja Edipova kompleksa znamo da su prvi modeli ponašanja za dijete njegovi roditelji – majka i otac, dakle osobe s kojima je u najprisnijoj interakciji, a zatim braća i sestre te ostali članovi šire obitelji. Kasnije dijete stupa u doticaj s drugim osobama i njihovim roditeljima čime može preispitati vlastitu viziju roditelja, uspoređujući ih s drugima. Također, nakon ulaska u domenu kulture i tijekom socijalizacije ostali čimbenici poput društvenih institucija – škole, crkve, političkih i inih organizacija, te osoba – učitelja, političkih vođa, svećenika, djeluju na proces poistovjećivanja te formiranja sebstva pojedinca

⁵ Freud stoga zaključuje: *Dječji superego se u stvari izgrađuje ne po uzoru na roditelje, nego po uzoru roditeljskog superega. Ispunjava se istim sadržajem, postaje nosiocem tradicije svih trajnih vrijednosti, koje su se na taj način prenosile iz generacije u generaciju (...) Čovječanstvo nikada u potpunosti ne živi u sadašnjosti. U ideologijama superega živi prošlost, tradicija rase i naroda, koja samo lagano uzmiče pred utjecajima sadašnjosti, pred novim promjenama. I sve dok ona djeluje kroz superego, ona igra snažnu ulogu u čovjekovom životu, ulogu koja je nezavisna od ekonomskih prilika* (Freud 1981: 157).

⁶ Autori će tako reći kako se *po svom pojmu obitelj ne može osloboditi svog prirodnog elementa, biološke povezanosti svojih članova* (Adorno i Horkheimer 1980: 124).

bi se moglo pokazati opasnim po stabilnost sustava.⁷ Ne smijemo zanemariti, a što psihoanaliza uostalom zorno pokazuje, kako razmatrano *prilagođavanje* uvijek uključuje unutrašnji psihički konflikt. Stoga Fromm ide korak dalje pa kaže kako je obitelj *psihološki zastupnik društva* (Fromm 1980a: 16), izravno podcrtavajući kako je posrijedi upravo onaj agens društva zaslužen za stvaranje društveno prilagođenih subjekata koji će valjano i bespogovorno izvršavati zahtjeve i prohtjeve koje društvo stavlja pred njih. Fromm stoga zaključuje kako je obitelj *u svojoj cjelokupnoj psihološkoj i društvenoj strukturi, s ciljevima koji su joj svojstveni i čuvstvenim stavovima, proizvod određene društvene i u užem smislu, klasne strukture* (isto: 16). U sveopćem naglašavanju utjecaja društvenih ideologija na kreiranje sebstva, Fromm prečesto zaboravlja upravo ono što smo nazvali unutrašnjim psihičkim konfliktom te nastoji racionalizirati nesvjesno do te mjere da se ono gubi, dok nam Novakov roman sugerira upravo suprotno – kako nesvjesno neprestano djeluje iza naših leđa pa i Nemeć zaključuje kako su *u fokusu njegova interesa redovito "problematični" junaci koji dolaze u sukob s okolinom, ali i samim sobom* (Nemeć 1999: 226). Iz današnje perspektive razvijenoga kapitalizma Frommovo teoretiziranje o društvenoj i psihološkoj funkciji obitelji može se učiniti anakronim, ali s obzirom na vrijeme radnje Novakova romana te začetak kapitalističkih procesa u Hrvatskoj, ono se čini relevantnim.

U *Titu Dorčiću* roditelji tijekom odgoja, obrazovanja te procesa socijalizacije usmjeravaju vlastito dijete na put kojega su sami zacrtali i bez uvažavanja njegove unutarnje psihičke strukture. Stoga nisu Tita poticali da se sam bori za vlastiti položaj, sugerirajući mu kako ne može uvijek i odmah dobiti što želi, nego su uvijek sve činili za njega i umjesto njega, čime je dobio dojam da su mu neprestano na raspolaganju. Sin je tako samo trebao biti poslušan i društveno prilagođen te izbjegavati bilo kakve poteze koji bi ga mogli društveno kompromitirati. Time roditelji nisu poticali razvoj samostalnoga i snažnoga, nego pasivnoga, slaboga i bespomoćnoga sebstva. Zato i Fromm definira karakter (a autor rada bi umjesto navedenoga koristio termin sebstvo) kao *osobenu formu u koju se uobličuje ljudska energija dinamičkim prilagođavanjem ljudskih potreba posebnom obliku postojanja danog društva* (Fromm 1963: 248), a obitelj predstavlja prvu postaju na tom putu. Titovo sebstvo time se otkriva kao dinamička tvorevina koja uključuje niz psihodinamskih procesa u kojima se s jedne strane ukrštava Titova psihička struktura jednostavnoga, dobroćudnoga i povučenoga djeteta s društvenim miljeom u rasponu od ribarske zadruge do činovničkoga okruženja. Osim same činjenice da obitelj ima bitnu posredničku, odnosno medijatorsku ulogu, i sam klasni položaj obitelj te odnos njezine klase naspram ostalih klasa te društvenih grupacija

⁷ Fromm zanimljivo navodi kako roditelji *pretežno primjenjuju odgojne obrasce društva u kojem žive (te) već vlastitim ličnostima predstavljaju društveni karakter svog društva ili klase. Oni prenose na dijete ono što možemo nazvati psihološkom atmosferom ili duhom jednog društva upravo zato što su predstavnici samog tog duha* (Fromm 1963: 255). Zanimljivo je u kontekstu Novakova romana primijetiti kako Andrija i Lucija Dorčić zaista primjenjuju odgojne principa patrijarhalnoga društva, ali ih paradoksalno, zbog nastojanja za klasnim transponiranjem, također modificiraju.

također uvjetuje i narav odnosa unutar nje same te njezinoga odnosa prema društvu u cjelini.

U klasnim zapadnjačkim društvima, a začetke takvoga društva razmatra i secira Novakov *Tito Dorčić*, postoji nejednaka raspodjela materijalnih dobara te društvenih mogućnosti i moći. Određene su klase privilegirane, a druge su ugnjetavane, odnosno postoji odnos nadčinjenosti i podčinjenosti pa se jedni moraju odricati više kako bi drugima bilo bolje. Fromm u sagledavanju ovih odnosa stvara zanimljivu edipsku analogiju: kao što se u klasnom patrijarhalnom društvu sin unutar obitelji mora pokoravati očevoj volji, tako se pripadnici niže klase moraju pokoravati prohtjevima pripadnika više klase, odnosno, potonji vid ponašanja samo je *nastavak duševnog ponašanja koje su ovi odrasli ljudi imali prema svojim roditeljima, posebno prema ocu* (Fromm 1980a: 30), što samo potvrđuje tezu o obitelji kao agensu strukturiranja ličnosti individuuma te održavanja društvene stabilnosti. Nadalje, Fromm poprilično ispravno ističe kako se *radilo o jednoj mješavini divljenja, strepnje i vjerovanja u snagu, razboritost i dobre namjere oca, tj. afektivno uvjetovano precjenjivanje njegovih intelektualnih i moralnih kvaliteta koje nalazimo kod djeteta prema ocu, kao i kod odraslog u patrijarhalnom klasnom društvu prema pripadniku vladajuće klase* (isto: 31). Prema tome, u romanu pratimo paralelizam u odnosu Tita naspram oca Andrije te Andrije prema staležu trgovaca, činovnika i građana. Nesumnjivo je kako Tito precjenjuje Andrijine kvalitete te razloge zašto ga želi školovati, isto kao što Andrija precjenjuje način života u klasama koje su na staleškoj ljestvici iznad njega. Kako obično biva, razmatrani je odnos uvijek zaogrnut dozom ambivalencije. Osim precjenjivanja kvaliteta također se u obje inačice javlja autoritativan odnos. Sin (Tito) se mora pokoravati očevoj volji jer njegova egzistencija ovisi od oca koji je osigurava. Isto tako klasa koja ima veću mogućnost raspolaganja kapitalom i društvenim resursima drži u podređenom položaju klasu ispod sebe, ali i različitim društvenim mehanizmima promiče takav raspored snaga.⁸ Kao pripadnik određene klase Andrija treba znati svoje mjesto u sustavu društvenih odnosa te poželjne društvene ciljeve prenijeti na Tita. Stoga je Fromm na dobrome tragu kada sugerira kako se autoritet oca nadovezuje na društvene autoritete, a ne obrnuto (vidi isto: 86). Zato je otac svjestan kako treba raditi za nadređene društvene grupacije jer ne postoji mogućnost da promijeni svoj status, ali shvaća kako njegov sin to može učiniti.⁹

Nejednaka raspodjela društvene moći i dobara obično rađa mržnju i netrpeljivost, želju da se zauzme povlašteno mjesto. Netom razmatrana situacija podosta je bliska Hegelovoj dijalektici gospodar-rob jer kao što rob mora raditi za svoga gospodara da bi bio zauzvat prepoznat te se ostvarivao i oplemenjivao kroz vlastiti rad¹⁰, tako i sin treba biti podložan prema ocu koji je pred *sinom stalno težio da bude u pravu; u tome su se*

⁸ Fromm drži kako su s gore navedenim povezana određena moralna načela koja siromašnoga ostavljaju radije da trpi, kao da se radi o "nepravdi", koja mu dopuštaju da vjeruje kako je smisao njegova života u pokornosti i ispunjavanju dužnosti u službi moćnika (Fromm 1980a: 31).

⁹ Van Dijk smatra kako *sadržaji ideologija skupina pripadaju onome što je za svaku skupinu poželjan društveni i moralni poredak, bez obzira na to doživljava li se kao pravedan i nepravedan* (Dijk 2006: 105).

¹⁰ *Rob je primoran raditi za gospodara kako bi osigurao objekte za gospodarev užitak (jouissance)* (Evans 1996: 91).

konkretizirale moć i uspjeh (Adorno i Horkheimer 1980: 129), što znači kako treba raditi za njega, dokazati se kao primjeren nasljednik očeva kapitala, ali i entitet koji će eventualno staleški napredovati. Slična je situacija i s odnosom podređene i nadređene klase jer je podređenoj klasi sugerirano kako je njezina primarna funkcija da radi za dobrobit vladajuće klase te da će samo takvim djelovanjem i sama dobiti određenu zadovoljštinu. Sin želi biti na mjestu oca jer to mjesto sugerira postizanje užitka i nepostojanje odricanja, a analogno tome i podređena klasa na mjestu nadređene.¹¹ Međutim, kako ćemo vidjeti u nastavku, sin sve do kraja romana, kada to već bude prekasno, ne dobiva priliku da iskaže sumnju u očeve moralne i intelektualne kvalitete jer između dvaju entiteta ne dolazi do prijeko potrebnoga razdvajanja pa Tito postaje svojevrsni objekt u igri klasnih antagonizama. Fromm, koji se u nizu djela bavio pitanjem autoriteta i slobode, uvijek podcrtava bitnu činjenicu kako ugnjetavanje rađa netrpeljivost, međutim, *Tito Dorčić* sugerira kako je takvo poimanje podosta ograničeno te bi ga trebalo proširiti pojmom zavisti jer se očito zavidi onima koji imaju veće društvene povlastice.

Na ovome mjestu nije naodmet povući paralelu između obitelji Stipančić i obitelji Dorčić. U obje obitelji postoje slične situacije. Ante Stipančić želi sina Jurja oblikovati na svoju sliku i priliku kako bi kroz njega kompenzirao žudnju za vlastitim višim društvenim pozicioniranjem, čime Juraj postaje žrtvom očeva egocentrizma. U *Titu Dorčiću* nije posrijedi patricijska obitelji, nego ribarska, u kojoj otac svim silama želi da sin, unatoč nedostatku sposobnosti i talenta, prijeđe u viši društveni stalež. Ako je Ante nastojao stvoriti preko Jurja presliku vlastitoga Ja, onda Andrija pokušava Tita oblikovati na temelju vlastitoga i nikada dosegnutoga idealnoga Ja. U oba slučaja očevi sinove nastoje *oblikovati prema vlastitom obličju kako bi postali korisni pomagači u poslu i nasljednici dobara, a ujedno da preko njih kompenziraju vlastite neuspjehe potičući ih da postignu ono što sami nisu postigli* (Fromm 1980b: 34). Ukratko, iako su Juraj i Tito potekli iz različitih društvenih sredina, sudbine obojice su rezultat egocentrizma, ideala i zabluda njihovih roditelja, napose očeva jer u razmatranim situacijama očevi nastoje kroz sinove nadomjestiti vlastite neuspjehe te neostvarene ambicije i zapriječenu žudnju. U odnosu Andrija-Tito, kao i u odnosu Ante-Juraj u pitanju je onaj oblik lakanovske ljubavi koja postaje sama sebi teretom, a što je, čini nam se, jedan od toposa Novakova književnoga stvaralaštva. Između ovih karaktera ipak postoji razlika. Juraj Stipančić se otuđuje od vlastite obitelji, mijenja prezime, odbacuje obiteljsko nasljeđe pa se njegovo buntovništvo ostvaruje kroz naglašavanje otpadništva i raskidanja veza kako bi se postigla neovisnost. Tito pak ostaje na razini zavisnoga i nedorasloga djeteta koje uvijek nastoji dobiti ono što želi i što su mu obećali, o čemu će biti više riječi u narednom poglavlju kada budem problematizirao narcističko sebstvo u romanu.

¹¹ Ovdje dolazimo do paradoksalne situacije jer razmišljanje kako ćemo uklanjanjem prepreke doći do cilja predstavlja tek iluziju: *simbolička zabrana užitka u Edipovu kompleksu (incestni tabu) je tako, paradoksalno, zabrana nečega što je već ionako nemoguće pa je njezina funkcija da podrži neurotsku iluziju da bi se užitak mogao postići kada ne bi bio zabranjen* (isto: 92). Ne smijemo smetnuti s uma, što je spomenuto u referiranju na Fromma, kako su odnosi među klasama također derivati edipskih odnosa.

3. *Jouissance* Drugoga i žudnja Drugoga

Odnosom Andrije prema sinu te nadređenim klasama dolazimo na teren ***jouissance***¹² **Drugoga**, što je vrlo bitno za kasnije razmatranje odnosa **žudnje Drugoga** i subjekta Tita Dorčića. Kako bi objasnio značenje koncepta *jouissance* u Lacanovim radovima, Evans stvara zanimljivu usporedbu s Freudom. Iz teorijskih razmatranja potonjega znamo kako je dijete prije edipacije izrazito usmjereno na sebe i vlastitu svemoć te težnju za zadovoljenjem nagonских pobuda. Edipacija, dakle, sugerira kako se dijete, da bi postalo funkcionalnim članom zajednice, treba odreći velikoga dijela svojih nagonских pobuda, a primarni narcizam zamijeniti objektivnim odnosima, što se manje ili više odvija procesom edipskih zabrana. Dakle, *uvjet za zauzimanje položaja u društvenom poretku jest da dio inicijalnoga nagonškoga života s kojim je osoba rođena mora zauvijek biti izgubljen je ne ispunjava nikakvu korisnu ulogu u društvu pa stoga treba biti eliminiran* (Evans 2000: 11). Evans tako zaključuje da nagonskom segmentu koji je morao biti žrtvovan u Freudovoj teoriji, u Lacana odgovara *jouissance*, koja predstavlja svojevrsni višak zadovoljstva s *onu stranu načela ugode*, kojega kultura i društvo ne toleriraju (vidi isto: 11).¹³ Žudnja pak nastaje iz zabrane ili zakona koji priječe put prema neposrednom ispunjenju zadovoljstva, odnosno *jouissance*. Lacan će stoga reći da *ono čega se moramo držati jest da je uživanje zabranjeno onome, kao takvom tko govori, ili još, da bilo kome tko je subjekt Zakona, ono može biti naloženo samo između linija, pošto Zakon počiva u toj samoj zabrani* (Lacan 1983b: 301).¹⁴ Nakon ulaska u sustav kulture ostao je magloviti podsjetnik na nešto što je izgubljeno u nepovrat i što subjekt želi natrag¹⁵, a navedeno znači da je *cilj žudnje jouissance*. *Žudnja je zasnovana na manjku jouissance jer možemo žuditi samo za onim što nemamo* (Evans 2000: 6).¹⁶

Lakanovski koncept *jouissance* poprilično je poticajan za primjenu na društvene te kulturološke procese, što je vidljivo i u Novakovu romanu, koji pokazuje da ona ne djeluje samo u kontekstu pojedinaca, nego u mnogo širem društvenom značenju, usmjeravajući same odnose među klasama te grupacijama. Riječ je o Andrijinoj iluziji¹⁷ kako je drugim

¹² Na samome početku treba istaknuti kako je razmatrani termin, kao i većina Lacanovih termina, višeznačan te se ne može svesti na zajednički nazivnik, tim više što su se različite inačice javljale tijekom cjelokupnoga Lacanova stvaralaštva.

¹³ Lacan će u dvadesetome seminaru (*Encore*), govoreći o *jouissance*, istaknuti kako ona ne služi nikakvoj svrsi (vidi Lacan 1999: 11).

¹⁴ Bit je zakona, tvrdi Lacan, *da razdjeli, distribuira, preusmjeri sve što se može smatrati jouissance* (Lacan 1999: 11).

¹⁵ Razlika između žudnje i *jouissance* sastoji se u tome što *žudnja ne predstavlja kretanje prema objektu, jer bi je u tom slučaju bilo jednostavno zadovoljiti. Nasuprot tome, žudnji nedostaje objekt koji bi je mogao zadovoljiti, pa je stoga treba shvatiti kao kretanje koji se odvija beskrajno, jednostavno za uživanje (jouissance) i odvijanje* (Evans 2000: 5).

¹⁶ Žudnja je, dakle, za Lacana *središnja funkcija svekolikoga ljudskoga iskustva* (te predstavlja *žudnju za ničim što može biti imenovano* (Lacan 1988: 223) pa, prema navedenome, nema svoga objekta.

¹⁷ Dakle, *jouissance* je uvijek iluzija jer dijete u početku vjeruje kako majka ima potpun i neposredan pristup *jouissance*, a kada i otkrije zabludu, sjećanje na prvobitnu potpunost ostaje prisutno, što i dalje podržava iluziju kako se potpuna *jouissance* može dosegnuti samo putem Drugoga (vidi isto 2000: 9).

društvenim staležima i skupinama – građanstvu, trgovcima, činovnicima – bolje nego njemu i njegovoj obitelji, premda su nam mnoga realistička djela iz ovoga razdoblja dokazala upravo suprotno. Navedena situacija može se pojasniti Finkovim tumačenjem Lacanova povezivanja objekta malo (a) i Marxova pojma viška vrijednosti. Objekt malo (a) tako predstavlja (izgubljeni) objekt žudnje koji tražimo u Drugome i kao takav označava svojevrsnu najvišu vrijednost prema kojoj se sve ostale aktivnosti i vrijednosti mjere jer nas podsjeća na izgubljenu vrijednost koju smo nekada imali u posjedu. Takva vrijednost je, smatra Fink, jednaka profitu u kapitalizmu jer je posrijedi svojevrsna dodatna vrijednost, višak koji ostaje kada se pokriju svi proizvodni troškovi, a koji su proizveli radnici, ali koji ne podliježu prava na njega, nego to čini kapitalist (usp. Fink 2009: 108, 109). Stoga *kapitalist, kao Drugo, uživa taj višak proizvoda, a subjekt se zato nalazi u nezavidnom položaju rada za uživanje Drugoga, žrtvujući sebe za jouissance Drugoga* (isto: 109). Transponirano na priču Novakova romana, građanstvo, trgovci i činovnici za Dorčića su Drugo¹⁸ te uživaju višak vrijednosti jer imaju bolje životne uvjete, uključeni su u sustav društvenoga odlučivanja, bolje su tretirani, što je zapravo tek Andrijina fantazijska tvorevina. Takva fantazija nam *priča priču koja omogućuje subjektu (Andrija) da (krivo) poima prazninu oko koje nagon kruži kao prvobitni gubitak bitan za nastanak žudnje. Drugim riječima, fantazija postaje rationale za urođenu nemogućnost žudnje: ona stvara scenu u kojoj je jouissance, koje smo lišeni, koncentrirana u Drugome koji ju je ukrao od nas* (Žižek 2008: 43). Stoga Andrija ima dojam da se nalazi u nezavidnom položaju te bez prava na glas radi za uživanje nadređenih staleža tako što ih također opskrbljuje, među ostalim, namirnicama potrebnim za život. Posrijedi je ponovno ambivalentna situacija jer kako i Evans ističe, pojedinci ili skupine trebaju očuvati *jouissance* Drugoga kako bi mogle spoznati vlastitu, ali je u isto vrijeme žele uništiti jer se čini potpunijom od njihove (vidi Evans 2000: 20). Bez Dabića, ravnatelja, trgovaca ili činovnika Andrija ne bi mogao znati, odnosno odrediti što čini njegovo zadovoljstvo (sinovljev društveni uspjeh), premda zadovoljstvo drugih, za koje se iluzorno vjeruje da je potpunije, s druge strane gledano, rađa društvenu zavist.¹⁹ Kako je Barrows ustvrdila, *zavist uvijek uključuje usporedbu – zavidimo onome što nemamo* (Barrows 2005: 15).

Zapriječena očeva žudnja te san o dobrom društvenom pozicioniranju na taj se način nastoje kompenzirati preko sina, koji preuzima funkciju svojevrsnoga dragocjenoga falusa. U verbalnom duelu s kumom Dabićem u kojem mu potonji objašnjava nedostatke činovničkoga i trgovačkoga zanimanja, na vidjelo izlazi Andrijina frustrirana žudnja za položajem u društvu, a isto je primjetno i u razgovoru s ravnateljem gimnazije, zbog čega drži kako Tito ne treba biti ribar jer su staleški gledano radnici/seljaci na dnu društvene ljestvice. Andrija ističe svoj primjer: nikada nije bio pozvan na slavlja, svi ga gledaju s visoka, u gradskim pitanjima njegovo je mišljenje

¹⁸ Nije naodmet spomenuti kako ponovno imamo primjer odnosa gospodar-rob u kojem rob radi za *jouissance* gospodara, što je Lacan također imao na umu prilikom ranijega koncipiranja ovoga termina.

¹⁹ Naravno, različite društvene grupe imaju različite i drugačije načine organiziranja vlastite *jouissance* (vidi Evans 2000: 21).

irelevantno.²⁰ Razmatrana situacija sugerira ranije u ovome poglavlju navedenu činjenicu kako je *jouissance povezana s društvenom logikom te da se ta logika mijenja tijekom vremena te u sprezi s određenim ekonomskim ili drugim determinantama* (Evans 2000: 20), što je evidentno, dakle, iz Andrijina slučaja.

Na razmatranu problematiku izravno se nadovezuje pitanje žudnje Drugoga (oca, Andrije) u odnosu na Tita (sina) jer nam je razmatranje *jouissance* Drugoga pomoglo da otkrijemo za čime stremlji otac. Žudnja se rađa upravo iz manjka čime je *žudnja fundamentalno manjak, manjak u biću* (Braunstein 2003: 104), pa se cjelokupna egzistencija zapravo svodi na nastojanje da se manjak prikrije ili nečim ispuni. Braunstein drži kako je *žudnja usmjerena prema izgubljenom i odsutnom objektu te teži ispunjenju u susretu s izgubljenim objektom. Njezin konkretan iskaz je fantazija* (isto: 106). Ako cijelu situaciju prebacimo iz domene sagledavanja pojedinca na sagledavanje klasa, primijetiti ćemo analognu situaciju: pojedinac žudi za posebnim mjestom u diskurzu koje sugerira ispunjenje, a pojedine klase također teže za posebnim mjestom u diskurzu koje će im naoko omogućiti bolji položaj. Problematizirane analogne situacije uočljive su u odnosu Tita naspram njegova oca, ali i Andrijine klase naspram građanstva i činovništva jer, kako sam nešto ranije naveo, manjak uvijek kruži oko *jouissance*.

Fink smatra kako proces bivanja rascijepljenim, dakle društveno pozicioniranim i socijaliziranim subjektom uključuje dva bitna procesa – otuđenje i razdvajanje. Oni se uvijek vrše oko dvaju upletenih entiteta – djeteta i Drugoga²¹ pa *ako se otuđenje sastoji od toga što je subjekt uzrokovan žudnjom Drugog koja je prethodila njezinom/njegovom rođenju, nekom žudnjom koja nije njegova vlastita tvorevina, razdvajanje se sastoji od pokušaja suočavanja otuđenoga subjekta sa žudnjom Drugoga kao što se pojavljuje u subjektivom svijetu* (Fink 2009: 58, 59). U Titovu slučaju dolazi do otuđenja, ali ne i do razdvajanja, odnosno do suočavanja sa žudnjom Drugoga. Tijekom cijeloga romana Tito čini ono što su drugi očekivali i željeli od njega da čini jer on *ne samo da žudi ono što Drugi žudi, nego za tim žudi na isti način, drugim riječima, njegova je žudnja strukturirana točno kao ona Drugog. Čovjek uči žudjeti kao netko drugi, kao da je neka druga osoba* (isto: 63). Njegove su osobne želje, afiniteti, sklonosti, osjećaji, razmišljanja bili u potpunosti zanemareni nauštrb očevih afiniteta koji su time postali njegovim vlastitim sklonostima. Tito time biva sveden na puko sredstvo kojim se nastoje dostignuti određeni ciljevi. Subjektivacija uvijek uključuje

²⁰ Navedene komentare Dabića i ravnatelja gimnazije također bismo mogli shvatiti i kao bojazan za vlastiti društveni klasni status. Ako bi Dorčićev primjer postao uspješan, to bi značilo kako je staleška fluidnost ipak moguća, za što onovremeno društvo još uvijek nije bilo spremno, koliko god se za to prije Novaka u svojim romanima zalagao Šenoa.

²¹ Navedeni odnos usko je vezan uz Lacanovo poimanje edipacije kao izrazito metaforičke strukture koja uključuje odnos djeteta i Drugoga, u kojoj jedan označitelj (majčina žudnja) biva zamijenjen drugim (Ime Oca), čime žudnja Drugoga biva neutralizirana upravo djelovanjem očinske funkcije. Razrješenjem kompleksa također se ustanovljava djetetov superego na temelju introjektivne očinske figure. Otac stoga postaje funkcija u Simboličkom, odnosno označitelj, a ne zbiljski otac, koja razbija savršen dijadni odnos majke i djeteta, čime spašava dijete od psihoza uvodeći ga u oblast kulture i civilizacije, odnosno, spomenutim se procesom pojedinac osposobljava za društveno reproduktivnu funkciju. Stoga u takvom ocu treba *spoznati oslonac simboličke funkcije koja, otkako je povijesti, poistovjećuje njegovu ličnost s figurom zakona* (Lacan 1983a: 61).

proces osvještavanja žudnje Drugoga koja djeluje kroz osobu jer je to jedini način da se ostvari samostalno i, koliko je to uopće moguće, funkcionalno sebstvo. Do razdvajanja u romanu dolazi tek na kraju, u Titovu solilokviju u kojem izriče optužbu naspram roditelja te njihovih pogrešnih odluka koje su mu uništile život.²² Prije toga vrlo znakovitoga trenutka bio je tek marioneta žudnje svoga oca. U sličnoj se situaciji nalazi i Lucija, Titova majka. Ona predstavlja u potpunosti pasivan ženski princip koji je sasvim podređen suprugu i obitelji. Njezin je glas često utišan, primjerice, u prvom poglavlju tijekom prepirke na Titovu rođenju kao da ne postoji, a i kada je prisutna u dijaloškim partijama s Andrijom, često samo potvrđuje njegove stavove, što je čini vrlo bliskom Valpurgi iz *Posljednjih Stipančića*. Tito Đorčić je tako roman koji razmatra one situacije u kojima su bolesne ambicije i nerazumni zahtjevi stavljeni pred dijete sasvim uništili njegov život.

Tvrđnja kako je žudnja uvijek žudnja Drugoga sugerira nam da žudimo iz pozicije Drugoga – dakle, žudimo za čime žudi Drugi, a dobrim dijelom to činimo kako bismo zauzvrat i sami postali dijelom žudnje Drugoga ili Lacanovim riječima rečeno: *Nigdje se jasnije ne pokazuje da čovjekova žudnja nalazi svoj smisao u žudnji drugoga, ne toliko što drugi drži ključeve žuđenog objekta, koliko što je njegov primarni cilj da bude priznat od strane drugog* (Lacan 1983a: 50). Često činimo stvari koje drugi žele da činimo ili smo ih primorani činiti kako bismo bili prihvaćeni: *U takvim slučajevima, postoji žudnja koju uzimate za "svoju vlastitu" i druga s kojom se borite, koja, izgleda, vuče sve konce i ponekad vas prisiljava na djelovanje, ali je nikada ne osjećate posve svojom* (Fink 2009: 10). Na ovome mjestu vraćamo se na problematiku klasnih odnosa. Andrijin društveni i klasni položaj je takav da žudi za povlasticama koje su omogućene višim klasama od njegove, a do tih je povlastica jedino moguće (fantazijski) doći posredno, preko sina koji će se uspeti korak više na društvenoj ljestvici. Sin pak je osjeća potrebu za promjenom životnoga okruženja jer je zadovoljan u svom društvenom okruženju. Stoga se ne bih složio s tvrdnjama kako roman napadno pokušava sugerirati da bi svatko trebao ostati u svom staležu i zanimanju, nego mi se čini kako djelo propituje upravo suprotnu situaciju te prikazuje što se događa s onima koji nemaju dovoljno ambicija, afiniteta i želja za određenim stvarima, ali bivaju primorani činiti ono što ih nije volja. Navedeno je, doduše, poprilično nespretno izvedeno jer lamarkističke teze koje zastupa Wollf, kao i ravnatelj gimnazije, kulturno su retrogradne i krajnje krute, ali njihovi nazadni stavovi ipak ne ocrtavaju situaciju koja je dovela do Đorčićeve osobne kataklizme.

Fromm je u svojoj reinterpetaciji Freudova Edipova kompleksa i procesa edipacije općenito smatrao kako kompleks treba ograničiti na patrijarhalna klasna društva poput onoga koje razmatra Novakov roman. U tom je kontekstu zanimljivo sagledano suparništvo naspram oca kao rezultat sinovljeva ugnjetavanja. Otac vlada sinom te ima pravo donositi odluke vezane uz njegov život jer je sin prije svega nasljednik dobara te

²² Donosimo dio Titova solilokvija:

Lude, lude, lude! Njihovo roditeljsko pravo... Sloboda volje... A moje pravo? A moja sloboda volje? Pravo jednoga, nepravda drugoga; slobodno izvršavanje volje jednoga, ropstvo volje drugoga (...) A one dvije stare lude gledaju u me kano dvije okamine... samo im suze teku iz očiju, a mrcvare me glupim pitanjima... ili bulje u me i nikako ne mogu da shvate još ni danas, koliki su počinili grijeh (Novak 1960: 164)...

potencijalni ostvaritelj očevih ambicija (vidi Fromm 1980b: 36). U razmatranom sustavu odnosa sin se nalazi u istom odnosu zavisnosti od oca kao i majka. Vidjeli smo kako je Lucijin glas često u djelu utišan kao Titov. Fromm jednim dijelom govori o tipu nukleusne klasne patrijarhalne obitelji kakvu razmatra Novakov roman jer očeva volja biva nametnuta sinu te supruzi koji se u patrijarhatu poimaju njegovim vlasništvom. Također posebice naglašava činjenicu kako razmatrani odnos stvara mržnju i netrpeljivost između dvaju entiteta zbog nametanja i prisile. Znakovito je kako Tito ne osjeća mržnju i netrpeljivost prema ocu te je stoga Lacanov koncept žudnje Drugoga onaj segment koji nedostaje u jednadžbi jer sugerira nesvjesno djelovanje, a ne vanjsku prinudu i silu. Andrija nikada nije kažnjavao niti silio Tita da čini ono što ne želi pa je u romanu upravo nesvjesna žudnja mehanizam koji nečujno djeluje na Tita. Uostalom, ako ne dođe do razdvajanja, odnosno osvještavanja žudnje Drugoga, ne može doći niti do pojave negativnih emocija.

4. Zaključak

Poput romana *Posljednji Stipančići* tako i *Tito Dorčić* čini pomak od sagledavanja obiteljske problematike u kontekstu njezinoga vezivnoga te posredničkoga značenja za društvo, prema složenijem razmatranju i uključivanju obitelji u složene i mnogostruke društvene te ekonomske strukture. Međutim, dok su *Stipančići* prvenstveno pratili ambivalentne odnose četvero članova jedne obitelji te naznačili procese koji će dovesti do detroniziranja snažnih očinskih figura te krize suvremene obitelji, *Tito Dorčić* je isključivo usmjeren na naslovnoga subjekta te njegove objektivne odnose s osobama s kojima je bio u najizravnijoj interakciji.

Edipska problematika, koja se očituje kroz pitanje žudnje i *jouissance*, u romanu otkriva kako su ono što podrazumijevamo pod identitetom i sebstvom složeni i dugotrajni procesi, obilježeni antagonizmima između nagonske baze te osobnih preokupacija pojedinca te kulturnih, ekonomskih, društvenih stremljenja njegova okruženja. Time pojedinac više ne biva poiman kao autonoman, cjelovit agens koji svojim razumom može spoznati svijet te podrediti prirodu vlastitim potrebama, nego se postavlja kao subjekt žudnje – svoje ili nekoga drugoga. *Tito Dorčić* je roman koji upravo ilustrira ovako skicirane odnose.

Navedenom smo analizom pokušali pokazati kako dosadašnja čisto prirodno-znanstvena tumačenja romana nisu dostatna kako bi objasnila sve slojeve Novakova ostvarenja. Suvremena psihoanalitička teorije te kritika nude poprilično poticajnu metodološku aparaturu koja se pokazala korisnom u kontekstu ovoga romana jer omogućuje da se učini potreban luk od biologističkih i hereditarnih prema kulturološki, sociološki te psihološki intoniranim tumačenjima. Novakov roman tako vrlo slikovito ilustrira jedan zatvoren patrijarhat s kraja devetnaestoga stoljeća te različite i često vrlo složene klasne odnose i antagonizme koji se upravo ukrštavaju preko pojedinca. Roman također svjedoči preko subjekta Tita Dorčića kako pojedinca nikako ne možemo sagledati samo kao rezultat društvenih čimbenika, nego treba uzeti u obzir i unutrašnji psihički konflikt te nesvjesne pobude samoga individuuma.

Izvor

Novak, Vjenceslav, *Tito Dorčić*, Mladost, Zagreb, 1960.

Literatura

- Adorno, Theodor W. i Horkheimer, Max, *Sociološke studije*, Školska knjiga, Zagreb, 1980.
- Barac, Antun, "Vjenceslav Novak (1859-1905)" u: *Djela 1*, Zora – državno izdavačko poduzeće Hrvatske, Zagreb, 1951., str. 7–23.
- Barrows, Kate, *Zavist*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2005.
- Benjamin, Jessica, *Like Subjects, Love Objects: Essays on Recognition and Sexual Difference*, Yale University Press, New Haven i London, 1995.
- Braunstein, Nestor A., "Desire and *Jouissance* in the Teachings of Lacan" u: *The Cambridge Companion to Lacan*, ur. Jean-Michel Rabaté, Cambridge University Press, Cambridge, 2003., str. 102–115.
- Dews, Peter, "The Crisis of Oedipal Identity: The Early Lacan and the Frankfurt School" u: *Psychoanalysis in Context: Paths between Theory and Modern Culture*, ur. Anthony Elliott i Stephen Frosh, Routledge, London i New York, 1995., str. 53–71.
- Elliott, Anthony, *Psychoanalytic Theory: An Introduction*, Duke University Press, Durham, 2002.
- Evans, Dylan, *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis*, Routledge, London i New York, 1996.
- Evans, Dylan, "From Kantian Ethics to Mystical Experience: An Exploration of *Jouissance*" u: *Key Concepts of Lacanian Psychoanalysis*, ur. Dany Nobus, Other Press, New York, 2000., str. 1–28.
- Fink, Bruce, *Lakanovski subjekt: Između jezika i Jouissance*, Kruzak, Zagreb, 2009.
- Flaker, Aleksanadar, *Stilske formacije*, SNL, Zagreb, 1986.
- Freud, Sigmund, "Masovna psihologija i analiza ja" u: *Budućnost jedne iluzije*, Naprijed, Zagreb, 1986., str. 193-266.
- Freud, Sigmund, "Raščlanjivanje psihičke ličnosti" u: *Autobiografija; Nova predavanja za uvođenje u psihoanalizu*, Matica srpska, Beograd, 1981., str. 145-171.
- Fromm, Erich, *Autoritet i porodica*, Naprijed, Zagreb, 1980a.
- Fromm, Erich, *Veličina i granice Freudove misli*, Naprijed, Zagreb, 1980b.
- Fromm, Erich, *Zdravo društvo*, Izdavačko poduzeće "Rad", Beograd, 1963.
- Kohut, Heinz, *Analiza sebstva*, Naprijed, Zagreb, 1990.
- Lacan, Jacques, "Funkcija i polje govora i jezika u psihoanalizi" u: *Spisi*, Prosveta, Beograd, 1983a, str. 15–110.
- Lacan, Jacques, "Prevrat subjekta i dijalektika želje u freudovskom nesvesnom" u: *Spisi*, Prosveta, Beograd, 1983b, str. 289–308.

- Lacan, Jacques, *The Seminar of Jacques Lacan, Book III, The Ego in Freud's Theory and in the Technique of Psychoanalysis 1954-1955*, W. W. Norton & Company, London i New York, 1988.
- Lacan, Jacques, *The Seminar of Jacques Lacan: On feminine Sexuality; The Limits of Love and Knowledge, Book XX, Encore 1972-1973*, W. W. Norton & Company, London i New York, 1999.
- Lasch, Christopher, *Narcistička kultura: američki život u doba smanjenih očekivanja*, Naprijed, Zagreb, 1986.
- Mitchell, Stephan A. i Black, Margaret J., *Freud and Beyond: A History of Modern Psychoanalytic Thought*, Basic Books, New York, 1995.
- Nemec, Krešimir, *Povijest hrvatskoga romana od početka do kraja 19. stoljeća*, Znanje, Zagreb, 1999.
- Novak, Slobodan Prosperov, *Povijest hrvatske književnosti*, Golden marketing, Zagreb, 2003.
- Šicel, Miroslav, *Povijest hrvatske književnosti, knjiga 2, Realizam*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004.
- Švob, Tvrtko, *Čovjek i njegova nasljednost*, Jugoslavenska medicinska naklada, Zagreb, 1979.
- Dijk, Teun A. van, *Ideologija: multidisciplinarni pristup*, Golden marketing i Tehnička knjiga, Zagreb, 2006.
- Whitebook, Joel, *Perversion and Utopia: A Study in Psychoanalysis and Critical Theory*, The MIT Press, Cambridge i London, 1995.
- Žižek, Slavoj, *The Plague of Fantasies*, Verso, London i New York, 2008.
- Živančević, Milorad i Frangeš, Ivo, *Povijest hrvatske književnosti, knjiga 4, Ilirizam; realizam*, Liber i Mladost, Zagreb, 1974.

SUMMARY

Dejan Durić

DESIRE OF THE OTHER AND *JOUISSANCE* OF THE OTHER;
A PSYCHOANALYTIC ASPECT OF THE NOVEL *TITO DORČIĆ*
WRITTEN BY V. NOVAK

The aim of the paper is to show that one of the possible interpretations of the novel *Tito Dorčić* written by V. Novak could be the psychoanalytic. In this way, the place of the individual and his self, both within family and within the class and society, with regard to the questioning of desire (of The Other) could be examined. Novak's novel illustrates the closeted patriarchy from the end of the nineteenth century and the various and often very complex class relations and antagonisms that had just crossed over the individual. However, the novel also testifies that the individual could not be considered only as the result of social factors, but one should take into account the inner psychic conflict and unconscious impulse of the individual.

Key words: *desire of The Other; jouissance; family; class relations; envy; Tito Dorčić*